

ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի մասին

ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտը ստեղծվել է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Նախագահության որոշմամբ 1958թ. մայիսի 1-ին:

Արվեստի ինստիտուտի հիմնադիր տնօրենն ու 1958-1987թթ. ղեկավարն էր ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, ՀԽՍՀ Պետական մրցանակի դափնեկիր, ակադեմիկոս **Ռուբեն Վարոսի Զարյանը**: 1987-2003 թվականներին այդ պաշտոնը վարել է ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, ՀԽՍՀ Պետական մրցանակի դափնեկիր, ակադեմիկոս **Լևոն Հովհաննեսի Հախվերդյանը**:

2003-ից ինստիտուտի տնօրենն է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, ՀՀ Պետական մրցանակի դափնեկիր, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր **Արարատ Վլադիմիրի Աղասյանը**:

Ինստիտուտի գիտական գծով տնօրենի տեղակալներ են եղել ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր **Մաքիր Ալեքսյանի Ռիզանը** (1965-1978) և ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր **Գևորգ Շմավոնի Գյոդակյանը** (1979-2005): 2005-ից գիտական գծով տնօրենի տեղակալն է արվեստագիտության դոկտոր **Աննա Գրիգորի Ասատրյանը**:

Արվեստի ինստիտուտը շոշափելի արդյունքների հասավ **Ճարտարապետության պատմության** ասպարեզում: Դեռևս 1930-ական թվականներից ու, հատկապես, Հայրենական մեծ պատերազմից հետո նոր թափ առան ճարտարապետական հուշարձանների պեղումները: Ճարտարապետության ասպարեզում կարևորագույն ներդրումներից է Գառնիի հեթանոսական տաճարի վերականգնման գիտական հիմնավորումը, որը հավանության արժանացավ 1968-ին: Նախագծի հեղինակ Ալեքսանդր Սահինյանի ղեկավարությամբ իրականացվեցին տաճարի վերաշինման աշխատանքները: Իր կատարած գիտական սխրանքի համար Սահինյանն արժանացավ Հայաստանի պետական մրցանակի:

Ինստիտուտի ճարտարապետության պատմաբանների կարևոր խնդիրներից էր ճարտարապետության պատմությունն ընդհանրացնող աշխատությունների ստեղծումը: Այս ուղղությամբ առաջին փորձն էր «Ակնարկ հայկական ճարտարապետության պատմության» (Երևան, 1964) կոլեկտիվ աշխատությունը, որի լրացված և վերափոխված ռուսերեն տարբերակը լույս տեսավ 1978-ին:

Հանգրվանային հաջորդ աշխատանքը հայ ճարտարապետական գիտության անցած տասնամյակների ձեռքբերումներն ամբողջացնող «Հայկական ճարտարապետության պատմություն» վեցհատորյակն է, որի 3 հատորներն արդեն դրվել են ընթերցողի սեղանին:

Վաղ միջնադարյան հայկական ճարտարապետության բնագավառում էական նշանակություն ունեցան Ալեքսանդր Սահինյանի «Քասաղի բազիլիկայի ճարտարապետությունը» աշխատությունը (Երևան, 1955) և Էջմիածնի տաճարում նույն հեղինակի պեղումները, որոնց հիման վրա գրված հոդվածները նոր լույս սփռեցին այդ հնագույն կառույցի շինարարական կյանքի վրա: Զվարթնոցի, Բագարանի, Դրմաշենի, Կարենիսի, Հայաստանի վաղ միջնադարյան կենտրոնագմբեթ փոքր հուշարձանների և մեմորիալ կոթողների ուսումնասիրմանը նվիրվեցին Ստեփան Մնացականյանի, Արմեն Զարյանի, Մուրադ Հասարթյանի, Վահագն Գրիգորյանի, Մուրեն Մնացականյանի մենագրությունները:

Հայկական ճարտարապետության զարգացման հաջորդ շրջանին են վերաբերում Ստեփան Մնացականյանի "Архитектура армянских притворов" (Երևան,

1952) և «Հայկական ճարտարապետության Սյունիքի դպրոցը» (Երևան, 1960) արժեքավոր գրքերը: Միջնադարյան ճարտարապետության հետ սերտորեն կապված հայկական քանդակն է դիտարկվում նույն հեղինակի «Հայկական աշխարհիկ պատկերաքանդակը IX-XIV դարերում» (Երևան, 1976) և «Վարպետաց վարպետներ» (Երևան, 1982) աշխատություններում, իսկ ճարտարապետության և քանդակագործության համադրման պրոբլեմները հատուկ տեղ գտան նրա «Աղթամար» (Երևան, 1983) մենագրության մեջ:

Մուրադ Հասրաթյանի «Սյունիքի XVII-XVIII դարերի ճարտարապետական համալիրները» (Երևան, 1973) աշխատության մեջ վեր հանված ճարտարապետական հարուստ ժառանգությունը հիմք հանդիսացավ ուշ միջնադարի հայ շինարվեստը որպես անկումնային երևույթ ներկայացնող տեսակետները հերքելու համար:

Ճարտարապետության պատմաբանների ուշադրությանն արժանացավ առանձին տարածաշրջանների (այդ թվում՝ Արցախի) ճարտարապետական դպրոցների և հուշարձանների ուսումնասիրությունը:

Ուշ միջնադարյան ճարտարապետության անմիջական շարունակությունն է 19-րդ դարի և 20-րդ դարասկզբի հայ ճարտարապետական մշակույթը, որը նոր էջ է բացում երկրի ճարտարապետական արվեստում: Դրա ուսումնասիրմանն են նվիրված Նուբար Պապուխյանի աշխատանքները, որտեղ հեղինակի ուշադրության կենտրոնում են հայկական և հայաբնակ քաղաքների կառուցապատման և քաղաքաշինության հարցերը, ինչպես նաև ժողովրդական ճարտարապետության զարգացման փուլերը:

Խորհրդահայ ճարտարապետության ուսումնասիրման բնագավառում զգալի է Լևոն Բաբայանի, Կոնստանտին Հովհաննիսյանի, Վարազդատ Հարությունյանի, Լևոն Զորյանի, Մուրադ Հասրաթյանի, Լույս Դոլուխանյանի, Կարեն Բայլանի վաստակը: Հայ ճարտարապետության ականավոր ներկայացուցիչներին՝ Թորոս Թորամանյանին, Ալեքսանդր Թամանյանին, Ռաֆայել Իսրայելյանին և այլոց, ոճական տարբեր ուղղություններին, քաղաքաշինությանը, նոր շինանյութերի և շինարարական առաջավոր մեթոդների որոնմանը նվիրված նրանց աշխատություններում ընդհանրացվեց խորհրդահայ ճարտարապետության հարուստ փորձը:

Նշանակալից էին Արվեստի ինստիտուտի և Միլանի հայկական ճարտարապետության ուսումնասիրության հետազոտական կենտրոնի համագործակցության շնորհիվ լույս տեսնող հայկական ճարտարապետության առանձին հուշարձաններին վերաբերող պրակները: 1967-ին սկիզբ առած այդ բեղմնավոր համագործակցության շնորհիվ տարիների ընթացքում Միլանում իտալերեն, հայերեն և անգլերեն լեզուներով հրատարակվեցին «Վավերագրեր հայ ճարտարապետության» մատենաշարի 3 պրակները՝ նվիրված Հաղպատին, հայկական խաչքարերին, Սանահինին, Ամբերդին, Գոշավանքին, Գանձասարին, Հաղարծինին, Գեղարդին, Աղթամարին, Կեչառիսին և այլն, որոնցում ներկայացված են Հայաստանի Հանրապետության, Թուրքիայի և Իրանի տարածքներում գտնվող հայ ճարտարապետական նշանավոր համալիրները:

Միլանի կենտրոնի և Արվեստի ինստիտուտի համագործակցության կարևորագույն արդյունքներից էր Հայ արվեստին նվիրված միջազգային սիմպոզիումների կազմակերպումը: 1975-ին Իտալիայում հրավիրված առաջին սիմպոզիումին մասնակցեցին աշխարհի տարբեր երկրների շուրջ 60 ճանաչված

գիտնականներ: Զեկուցումները հազեցած էին փաստական հարուստ նյութով, նոր հարցադրումներով, ունեին գիտական բարձր մակարդակ: Երկրորդ (1978) և չորրորդ (1985) սիմպոզիումները կայացան Երևանում, երրորդը (1981) և հինգերորդը (1988)՝ վերստին Իտալիայում: Սիմպոզիումների զեկուցումները տպագրվեցին առանձին ժողովածուներով, որոնք զգալի ավանդ եղան ոչ միայն հայ ճարտարապետության, այլև հայկական արվեստի ուսումնասիրության բնագավառում:

Ազգային **կերպարվեստը** նույնպես գրավել է հայ և օտարազգի գիտնականների ուշադրությունը: Հարուստ պատմություն և ժամանակակից նվաճումներ ունեցող մեր մշակույթի այդ բնագավառի կանոնավոր ուսումնասիրությունը ևս լայն ծավալ ստացավ վերջին տասնամյակների ընթացքում:

Հայ ժամանակակից արվեստագիտության սկզբնավորումը սերտորեն կապված է վաստակաշատ արվեստաբաններ Ռուբեն Դրամբյանի և Լիդիա Դուռնովոյի անունների հետ: Խորհրդահայ կերպարվեստագիտության առաջնահերթ խնդիրներից էր անցյալի հայ կերպարվեստի ուսումնասիրության հարցը: Հենց Դուռնովոն հաստատեց հայկական վաղ միջնադարյան որմնանկարչության գոյությունն ու նշանակությունը վաղ քրիստոնեական արվեստում: Ռուբեն Դրամբյանի հետ մեկտեղ նա առաջինն էր, որ միջնադարյան ձեռագրերի մանրանկարչական արվեստը դասակարգեց ըստ դպրոցների, բնորոշեց դրանց առանձնահատկությունները, մանրանկարիչների ցանկը համալրեց նոր անուններով: Կերպարվեստագիտության մեջ նրա ներմուծած միջնադարյան նկարչության ուսումնասիրման կարևոր ավանդները շարունակեցին Լևոն Ազարյանը, Արամ Ավետիսյանը, Նիկոլայ Քոթանջյանը, Իրինա Դրամբյանը, Վիզեն Ղազարյանը, Լիլիթ Զաքարյանը, Մեյրանուշ Մանուկյանը և ուրիշներ: Հայկական վաղ միջնադարյան պատկերաքանդակի ուսումնասիրության գործում շոշափելի է Լևոն Ազարյանի վաստակը:

Ստեղծվում են Կիլիկիայի, Գլաձորի, Վասպուրականի, Ղրիմի, Արցախի մանրանկարչական դպրոցներին նվիրված մենագրություններ, ընդլայնվում են միջնադարյան հայ արվեստի ուսումնասիրության շրջանակները, լուսաբանվում են նշանավոր մանրանկարիչ-ծաղկողների՝ Թորոս Ռոսլինի, Սարգիս Պիծակի, Հակոբ Ջուղայեցու ստեղծագործական ժառանգության յուրահատկությունները, գիտական ուսումնասիրության նյութ են դառնում հայկական զարդանկարչությունը, որմնանկարչությունը, քանդակագործությունը, խաչքարերը, միջնադարյան հայ ճարտարապետության և կերպարվեստի մի շարք ճյուղերի համադրման հարցերը:

Վերջին շրջանում հայ միջնադարյան կերպարվեստի ուսումնասիրողների ուշադրության կենտրոնում են նաև տեսական խնդիրները. գույնի և հորինվածքի, սյուժետային նկարների պատկերագրական հիմքերի բացահայտումը, խորանների մեկնությունները Նիկոլայ Քոթանջյանի և Վիզեն Ղազարյանի աշխատություններում:

Մանյա Ղազարյանի գրքերում ու հոդվածներում առաջին անգամ հանգամանորեն լուսաբանվում է 17-18-րդ դարերի հայ կերպարվեստը՝ բնորոշվելով որպես միջնադարը նոր շրջանի հետ կապող անցումային կարևոր օղակ:

Ինստիտուտի մասնագետների ուշադրության ոլորտում են նոր և նորագույն հայ կերպարվեստի առնչություններն այլ ժողովուրդների արվեստի հետ, ինչպես և առանձին խոշոր վարպետների ստեղծագործական կյանքի հանգամանքները: Այդ բնագավառում հատկապես մեծ է Ռուբեն Դրամբյանի, Մինաս Սարգսյանի, Մանյա Ղազարյանի, Մարիամ Այվազյանի, Նոնա Մտեփանյանի, Վիլիելմ Մաթևոսյանի վաստակը: Նրանց գործն այսօր հաջողությամբ շարունակում են ինստիտուտի

ներկայիս տնօրեն Արարատ Աղասյանը, Մարինա Ստեփանյանը, Ալիս Ներսիսյանը, Արթուր Ավագյանը և ուրիշներ:

Հայ կերպարվեստի պատմական զարգացումն ամբողջացնող կամ դրա առանձին խոշոր շրջափուլերին, ճյուղերին ու ժանրերին են նվիրված Լիդիա Դուռնովոյի, Մինաս Սարգսյանի, Մանյա Ղազարյանի, Մարիամ Այվազյանի, Նոնա Ստեփանյանի, Արարատ Աղասյանի մենագրությունները, ինչպես նաև “Очерки по истории армянского изобразительного искусства” (Ереван, 1979) կոլեկտիվ աշխատությունը: Ա.Աղասյանի “Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում” (Երևան, 2009) աշխատության մեջ առաջին անգամ հանգամանորեն ներկայացվել է հայ կերպարվեստի զարգացման պատմական ուղին՝ սկսած Ռուսաստանի կազմում 1801-1828թթ. Արևելյան Հայաստանի ընդգրկվելուց մինչև մեր օրերը:

Ազգային կերպարվեստագիտության բնագավառում կարևոր ներդրում է Ա.Աղասյանի, Հ.Հակոբյանի, Մ.Հասարթյանի և Վ.Ղազարյանի “Հայ արվեստի պատմությունը” (Երևան, 2009), որի համար հեղինակներն արժանացել են 2009 թվականի ՀՀ Պետական մրցանակին⁸ կերպարվեստի ոլորտում

Արվեստի ինստիտուտում կարևորվել է դեկորատիվ-կիրառական արվեստի ուսումնասիրությունը, որի ինքնատիպ բնագավառներից մեկը՝ դաջարվեստը, գեղարվեստական դասակարգման ենթարկեց Լիդիա Դուռնովոյն:

Հայկական գործվածքների ուսումնասիրման առումով անգնահատելի է Սերիկ Դավթյանի վաստակը. նրա երեք կարևոր աշխատությունները նվիրված են հայկական ժանյակին, կարպետին ու ասեղնագործությանը: Սերիկ Դավթյանն առաջինն էր, ով հայկական ասեղնագործությունը դասակարգեց ըստ տեխնոլոգիական հնարների և ուրվագծեց հայկական ասեղնագործության հիմնական դպրոցները, ամփոփ ներկայացրեց հայկական կարպետի տեսակները, արժեքավորեց ժանյակի արվեստը:

Ընդհանրացնող բնույթի ուսումնասիրություններում ներկայացվել է ազգային դեկորատիվ-կիրառական արվեստի զարգացման ամբողջական պատկերը, բացահայտվել է տարբեր ժանրերի փոխադարձ կապը, մատնանշվել զարդային համակարգի միասնականությունն ու ինքնատիպությունը: Միջնադարյան կիրառական արվեստի ամբողջական պատմությունը ներկայացնելու փորձեր են Սերիկ Դավթյանի “Դրվագներ հայկական միջնադարյան կիրառական արվեստի պատմության” (Երևան, 1981) աշխատությունը և Նոնա Ստեփանյանի ու Արտո Չաքմաքչյանի համատեղ կազմած «Декоративное искусство средневековой Армении» (Ленинград, 1971) պատկերագիրքը:

Եթե անցյալում ժողովրդական արվեստի այդ ոլորտն ուշադրության էր արժանանում սոսկ հնագիտական կամ ազգագրական տեսակետներից, ապա Լիդիա Դուռնովոյի ու Սերիկ Դավթյանի վերոհիշյալ աշխատանքներում, ինչպես նաև Մանյա Ղազարյանի, Նոնա Ստեփանյանի, Իրինա Դրամբյանի, Զեփյուռ Թառայանի, Մարինա Ստեփանյանի, Վահրամ Թաթևկյանի գրքերում ու հոդվածներում շեշտը դրվում է դեկորատիվ-կիրառական արվեստի առանձին բնագավառներին առնչվող գեղարվեստական խնդիրների վրա:

Սկզբնական շրջանում՝ 1958-ից մինչև 1963 թվականները, ինստիտուտի կիրառական արվեստի բաժնին կից գործել է խեցեգործական փորձարարական արվեստանոցը, որի աշխատակիցներն էին հայ առաջատար խեցեգործներ Ռուբեն

Շահվերդյանը, Հմայակ Բդեյանը, Արտո Չաքմաքչյանը և ուրիշներ, ովքեր ոչ միայն ստեղծում էին գեղարվեստական խեցեգործության էքսպերիմենտալ նմուշներ, այլև զբաղվում հայկական կերամիկայի հարուստ ավանդույթների ու մոռացված տեխնոլոգիաների ուսումնասիրությամբ:

Հայ երաժշտագիտության զարգացումն ընթացել է հիմնական երեք ուղիով. հայ երաժշտության պատմություն և տեսություն, հայ դասականների ստեղծագործական ժառանգության տպագրության նախապատրաստում և հրատարակում, երաժշտական ֆոլկլորագիտություն:

Արվեստի ինստիտուտի երաժշտագետները զբաղվել են մի կողմից՝ հայ դասական և հոգևոր երաժշտության հարուստ ժառանգության, մյուս կողմից՝ ժամանակակից երաժշտական իրականության կանոնավոր ուսումնասիրությամբ:

Հայրենական երաժշտագիտական մտքի ակնառու ձեռքբերումներից են Քրիստափոր Քուշնարյանի “Вопросы истории и теории армянской монодической музыки” (Ленинград, 1958) աշխատությունը և Գեորգի Տիգրանովի “Армянский музыкальный театр” (Ереван, 1956-1988) քառահատորը, որն արժանացել է Հայաստանի պետական մրցանակի:

Հայ հին և միջնադարյան երաժշտության ուսումնասիրման մեջ արժեքավոր ներդրում են Նիկողոս Թահմիզյանի աշխատությունները: Երաժշտական միջնադարագիտության համար կարևոր նշանակություն ունեն Աննա Արևշատյանի և Միեր Նավոյանի գիտական պրպատումները:

Հայ դասական երաժշտության տարբեր ժանրերի զարգացման պատմությանը, երաժշտական առնչություններին, ինչպես նաև Գրիգոր Նարեկացուն, Ներսես Շնորհալուն, Տ.Չուխաճյանին, Կոմիտասին, նոր և նորագույն ժամանակների հայ նշանավոր կոմպոզիտորներին են նվիրված Գեորգի Տիգրանովի, Մաթևոս Մուրադյանի, Նիկողոս Թահմիզյանի, Ռոբերտ Աթայանի, Գևորգ Գյոդակյանի, Կարինե Խուդաբաշյանի, Մարգարիտ Տեր-Միմոնյանի, Մարգարիտա Ռուխկյանի, Անահիտ Գրիգորյանի, Ռուզան Մազմանյանի, Լիլիթ Երնջակյանի, Աննա Ասատրյանի և այլոց մենագրությունները: Ընդհանուր առմամբ լուսաբանվել է հայ երաժշտության ու երաժշտական կյանքի առանձին շրջափուլերի, ինչպես և դրանց ամբողջական պատմությունը:

Արվեստի ինստիտուտի գիտական գերակա ուղղություններից է ազգային երաժշտական մշակույթի դասականների ստեղծագործական ժառանգության հրատարակության իրականացումը: Այդ ասպարեզում կատարվել է ծանրակշիռ ու հիմնարար աշխատանք: Ինստիտուտը հրատարակել է հայ սիմֆոնիկ երաժշտության հիմնադիր Ալեքսանդր Մպենդիարյանի Երկերի լիակատար ժողովածուն 11 հատորով, որը տպագրվել է Հայկական ՍՍՀ Գերագույն Սովետի նախագահության 1939 թվի նոյեմբերի 23-ի հրամանագրի հիման վրա: Առաջին հատորը լույս է տեսել 1943-ին, իսկ վերջինը՝ 1985-ին:

1949 թվականի սեպտեմբերի 26-ին՝ Կոմիտասի ծննդյան 80-ամյակի առիթով, Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների Սովետը որոշում է ընդունել Կոմիտասի Երկերի ժողովածուի ակադեմիական հրատարակության մասին: Առաջին հատորը՝ Մարտիրոս Մարյանի ձևավորած կազմակալով, լույս է տեսել 1960-ին: 2006-ին լույս տեսած 14-րդ հատորով ավարտվեց Կոմիտասյան ժողովածուի հրատարակումը, որի շնորհիվ գործնականում հնարավոր դարձավ Կոմիտասի ստեղծագործությունների կատարումն ու հետագա խորացված ուսումնասիրումը: 1-6 հատորները, որոնք

ընդգրկում են մեծ երգահանի աշխարհիկ գործերը, լույս տեսան Ռոբերտ Աթայանի խմբագրությամբ, իսկ 7-14 հատորները՝ Կոմիտասի հոգևոր ստեղծագործություններն ու ազգագրական ժառանգությունը, հրապարակ իջան առավելապես Գևորգ Գյոդակյանի ջանքերով:

Դեռևս 1970-ական թվականներին Արվեստի ինստիտուտում սկիզբ առավ Կոմիտասի սան Միհրան Թումաճանի “Հայրենի երգ ու բան” քառահատոր ժողովածուի հրատարակման կարևոր գործը. առաջին հատորը լույս տեսավ 1972-ին, իսկ չորրորդը՝ 2005-ին:

Հրատարակվել են “Հայ ավանդական երաժշտություն” մատենաշարի (գլխավոր խմբագիր՝ Կարինե Խուդաբաշյան) 6 հատորները:

Ինստիտուտում մեծ ուշադրություն է դարձվում հայ ժողովրդական երաժշտության նմուշների հավաքման, համակարգման, վերծանման և ուսումնասիրության գործին: Իրականացվում են դրանց քարտավորման և անձնագրավորման աշխատանքները: Ավանդական եղանակներով տարվող ուսումնասիրությունների կողքին, արդի երաժշտագիտական մտքին համընթաց՝ ինստիտուտի ֆոլկլորագետները ձեռնամուխ են եղել ժողովրդական երաժշտության համակարգչային բանկի ստեղծմանը: Այդ ծրագրի շրջանակներում ինստիտուտի ձայնադարանային ֆոնդի նյութը գրանցվում է համակարգչի հիշողության մեջ ըստ ժանրային, տարածքային, կատարողական, կառուցվածքային և անհրաժեշտ այլ տվյալների: Նշելի է, որ հայ ժողովրդական երաժշտության՝ հաշվիչ մեքենաների համար պատրաստվող քարտագրության հիմունքները դեռևս անցած դարի 70-ական թվականներին մշակել է այդ տարիներին Արվեստի ինստիտուտում աշխատող Վլադիմիր Հոշովսկին:

Մեծ ու արգասավոր ուղի է անցել հայ **թատերագիտությունը**՝ փաստական նյութի կուտակումից դեպի արվեստագիտական ընդհանրացումներ, մենագրական աշխատություններից դեպի պատմության շարադրանք ու թատրոնի տեսություն:

Գրվել են թատերագիտական բազմաբնույթ աշխատություններ: Հայ դերասաններ ու բեմադրիչներ Պետրոս Ադամյանին, Սիրանույշին, Հովհաննես Աբելյանին, Մարտիրոս Մնակյանին, Արմեն Արմենյանին, Վավիկ Վարդանյանին, Մկրտիչ Զանանին, Հրաչյա Ներսիսյանին, Սուրեն Քոչարյանին, Արմեն Գուլակյանին, Վարդան Աճեմյանին, Հրաչյա Ղափլանյանին են նվիրված Ռուբեն Զարյանի, Լևոն Հախվերդյանի, Գառնիկ Ստեփանյանի, Նշան Մուրադյանի, Մաքիբ Ռիզակի, Բաբկեն Հարությունյանի, Հենրիկ Հովհաննիսյանի, Իդա Բաբայանի մենագրությունները, որտեղ հավաքվեց և համակարգվեց մեծաքանակ փաստական նյութ, լուսաբանվեցին թատրոնի պատմության մի շարք հանգուցային հարցեր՝ տեսական խնդիրների հետ ունեցած սերտ կապի մեջ: Հայկական բեմանկարչության ամփոփ պատկերն է տվել Լևոն Խալաթյանը:

Ստեղծվում են մի շարք ընդհանրացնող աշխատություններ: Հենրիկ Հովհաննիսյանի գրքերում և հոդվածներում գիտական ամուր հիմքերի վրա է դրվել հայ հին և միջնադարյան թատրոնի ուսումնասիրման գործը, արծարծվել են բեմական խոսքին ու դերասանի արվեստին վերաբերող տեսական-գեղագիտական հրատապ խնդիրներ: Կիլիկյան Հայաստանի թատրոնին է վերաբերում Գրիգոր Օրդոյանի մենագրությունը:

19-րդ դարի և 20-րդ դարասկզբի ազգային թատրոնի և թատերագիտական մտքի պատմությանը նվիրված Լևոն Հախվերդյանի և Հենրիկ Հովհաննիսյանի

հիմնարար հետազոտություններն առանձնանում են մասնագիտական հստակ վերլուծումներով, ներկայացվող նյութի նորությամբ ու լայն ընդգրկումով: Լևոն Հախվերդյանի “Հայ թատրոնի պատմություն. 1901-1920” (Երևան, 1980) գիրքն արժանացել է Հայաստանի պետական մրցանակի:

Գառնիկ Ստեփանյանի եռահատոր աշխատության մեջ մանրամասն լուսաբանվում է արևմտահայ թատրոնի պատմությունը, իսկ Վահրամ Թերզիբաշյանի “Հայ դրամատուրգիայի պատմություն” (Երևան, 1959-1964) երկհատորյակի էջերում արտացոլվել են արևելահայ թատրոնի պատմության հանգուցային հարցերը: Հայկական բեմադրական արվեստի պատմությունը հանգամանորեն դիտարկել է Սաբիր Ռիզակը:

Մեծ տեղ է հատկացվել արդի հայ թատրոնին առնչվող խնդիրների ուսումնասիրությանը. կատարված հետազոտությունների առկայությունը հնարավորություն ընձեռեց լույս ընծայել “Հայ սովետական թատրոնի պատմություն” (Երևան, 1967) կոլեկտիվ աշխատությունը:

Հայ թատերագիտության նվաճումը դարձավ Բաբկեն Հարությունյանի կազմած՝ 19-20-րդ դարերի ազգային թատրոնի պատմության տարեգրությունը, որն ընդգրկում է 1801-1980 թվականները:

Թատերագիտության ուրույն ճյուղն է սփյուռքահայ թատրոնի ուսումնասիրությունը, որի ուղղությամբ առաջին լուրջ քայլը “Ակնարկներ սփյուռքահայ թատրոնի պատմության” շարքից 1982-ին լույս տեսած Գառնիկ Ստեփանյանի անդրանիկ գիրքն է՝ նվիրված ֆրանսահայ թատրոնին: Հետմահու հրատարակվել է հեղինակի “Ամերիկահայ թատրոնի պատմություն”:

Ինստիտուտի հիմնարկման օրից թատրոնի բաժնում ստեղծվեց փոքրաթիվ կինոխումբ (ղեկավար՝ Սաբիր Ռիզակ): Հայ կինոյի պատմության և տեսության հարցերն էին շոշափում “Հայկական կինոարվեստը” (Երևան, 1958-1960) վերնագրով կինոգիտական հոդվածների ժողովածուները: Աշխատանքներ են տարվել հայ կինոյի տարեգրության, ֆիլմագրության և մատենագրության ստեղծման ուղղությամբ, մշակվել են կինոգիտության մի շարք խնդիրներ, կազմակերպվել տեսական կոնֆերանսներ ու գիտաժողովներ:

Հայկական կինոյի ուսումնասիրման բնագավառում նկատելի ձեռքբերումներ են Սաբիր Ռիզակի “Армянская художественная кинематография” (Երևան, 1963), Գարեգին Զաքոնյանի “Армянское немое кино” (Երևան, 1976), Կարեն Քալանթարի “Актер в армянском кино. Концепция фильма и актерский образ” (Երևան, 1982) աշխատությունները և վերջինիս “Очерки истории армянского кино” (Երևան, 2004-2008) երկհատորյակը, կինոռեժիսորներ Համո Բեկ-Նազարյանի, Սերգեյ Փարաջանովի, Հենրիկ Մալյանի, Արման Մանարյանի մասին մենագրությունները: